

Die eerste verklaring wenste 'duidelijk naar voren te brengen, dat de vrijdag 7 augustus 1942 te Rotterdam gepleegde bomaanslag . . . te beschouwen is als een onverantwoordelijke daad, die aan dit feit geheel onschuldige medeburgers aan levensgevaar blootstelt'; aan die verklaring hadden twee-en-dertig vooraanstaande Rotterdammers hun naam gegeven. Het initiatief tot die actie was genomen door Seyss-Inquarts *Beaufragter*, dr. C. L. F. Völckers, die als eersten burgemeester Müller, mr. K. P. van der Mandele (voorzitter van de Kamer van Koophandel), mr. A. R. Andringa (officier van justitie) en mr. A. F. Zwaardemaker (president van de Rotterdamse rechtbank) in de arm genomen had. Völckers had er niet alleen op aangedrongen dat er een publieke verklaring zou komen waarin de aanslag duidelijk afgekeurd werd – hij had ook het plan ontwikkeld dat enkele jeugdige personen die zoons, broers of verwanten van uit Rotterdam afkomstige gijzelaars waren, zich als vrijwilligers voor het Oostelijk front zouden melden. *Generalkommissar* Schmidt had dat een schitterend denkbeeld gevonden; hij had, toen Völckers hem het plan was komen voorleggen, diens beide handen gepakt en gezegd: '*Wenn Sie das erreichen könnten, würden Sie meiner hiesigen Politik einen grossen Dienst leisten.*'¹ Bij van der Mandele, Andringa en Zwaardemaker had Völckers op dit punt evenwel niets bereikt: zij waren bereid, samen met anderen de gepleegde aanslag publiekelijk te veroordelen – zij waren *niet* bereid, dienstneming aan het Oostelijk front te bevorderen.

De kerkeraden van de protestantse gemeenten zeiden in hún verklaring, 'dat ze de daad van sabotage op vrijdag 7 augustus, waardoor het leven zowel van Duitse als van Nederlandse staatsburgers in het uiterste gevaar is gebracht, ten strengste veroordelen' – en hierop volgden zes-en-dertig namen, tezamen negentien kerkelijke gemeenten vertegenwoordigend. Bij de voorbereiding van deze actie was men hoogst onzorgvuldig geweest: voor de kerkeraad der Gereformeerde Kerk in Hersteld Verband stond er de naam van Buskes als praeses onder, terwijl deze van de gehele actie niets wist; hij keurde later de inhoud van de verklaring scherp af.

Hoe oordeelden de Rotterdammers? Wij hebben er geen denkbeeld van. Verscheidenen waren er in elk geval die er geen bezwaar tegen hadden, adhesie te betuigen aan de oproep van mr. van der Mandele c.s., zulks in de hoop dat men daardoor de executie van gijzelaars zou kunnen voorkomen. Er gingen op vrijdag 14 augustus (de dag waarop de aanslag uiterlijk opgehelderd moest zijn) in verschillende stadswijken lijsten rond waarop men zijn

¹ Gemeentepolitie Rotterdam: p.v. C.L.F. Völckers (31 juli 1946), p. 7 (Doc. I-1808, a-2).